

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ ҒЫЛЫМ ЖӘНЕ ЖОҒАРЫ БІЛІМ МИНИСТРЛІГІ

«Л.Н. ГУМИЛЕВ АТЫНДАҒЫ ЕУРАЗИЯ ҰЛТТЫҚ УНИВЕРСИТЕТІ» КЕАҚ

**Студенттер мен жас ғалымдардың
«GYLYM JÁNE BILIM - 2025»
XIX Халықаралық ғылыми конференциясының
БАЯНДАМАЛАР ЖИНАҒЫ**

**СБОРНИК МАТЕРИАЛОВ
XX Международной научной конференции
студентов и молодых ученых
«GYLYM JÁNE BILIM - 2025»**

**PROCEEDINGS
of the XX International Scientific Conference
for students and young scholars
«GYLYM JÁNE BILIM - 2025»**

**2025
Астана**

УДК 001(06)
ББК 72я631
F96

**«ǴYLYM JÁNE BILIM – 2025» студенттер мен жас ғалымдардың
XX Халықаралық ғылыми конференциясы = XX Международная
научная конференция студентов и молодых ученых «ǴYLYM JÁNE
BILIM – 2025» = The XX International Scientific Conference for
students and young scholars «ǴYLYM JÁNE BILIM – 2025». – Астана:
– 3813 б. - қазақша, орысша, ағылшынша.**

ISBN 978-601-08-5373-7

**Жинаққа студенттердің, магистранттардың, докторанттардың және жас
ғалымдардың жаратылыстану-техникалық және гуманитарлық ғылымдардың өзекті
мәселелері бойынша баяндамалары енгізілген.**

**The proceedings are the papers of students, undergraduates, doctoral students and young
researchers on topical issues of natural and technical sciences and humanities. В сборник
вошли доклады студентов, магистрантов, докторантов и молодых ученых по
актуальным вопросам естественно-технических и гуманитарных наук.**

УДК 001(06)
ББК 72я431
F96

ISBN 978-601-08-5373-7

Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия
ұлттық университеті, 2025

**СЕКЦИЯ БӨЛІМІ 10.1 МЕМЛЕКЕТ ЖӘНЕ ҚҰҚЫҚ ТЕОРИЯСЫ МЕН ТАРИХЫ,
КОНСТИТУЦИЯЛЫҚ ҚҰҚЫҚ**

1470.	Асылбекова А.А.	Правовое регулирование искусственного интеллекта: зарубежный опыт и перспективы для Казахстана	6308
1471.	Аширбекова А.Б.	Қазақстан Республикасында Ұлттық алдын алу тетігі жүйесі	6314
1472.	Амирова Б.К.	Қазақстандағы жинақтаушы зейнетақы заңнамасының тарихи эволюциясы	6316
1473.	Бейбітұова І.Б.	Медицина қызметкерлерінің құқықтық жауапкершілігі	6319
1474.	Байтерекова К.Б., Ескендерова Г.Т.	Қазақстан Республикасындағы әлеуметтік сақтандыру жүйесінің қазіргі жағдайы	6323
1475.	Егежанова Д.Р.	О влиянии нормативной практики Верховного суда Республики Казахстан на административное судопроизводство	6326
1476.	Есентемирова А.М.	Некоторые вопросы становления законодательства о высшем и послевузовском образовании в Республике Казахстан	6330
1477.	Еркін Ә.	Коррупция и правовые методы борьбы с ней	6340
1478.	Жармаханбетова Б.А.	Права коренных народов и недропользование: проблемы соблюдения и защиты прав при добыче природных ресурсов на их территориях	6345
1479.	Жолдасбек М.Б.	Қазақстан Республикасындағы Конституциялық реформа: өзгерістерді талдау және олардың құқықтық жүйеге әсері	6348
1480.	Жеңіс Е.Е.	Салық заңнамасын жетілдіру мәселелері	6353
1481.	Жанаев Е.А.	Роль морали в правовых решениях и законодательных актах	6357
1482.	Кажтай А.Н.	Қауіпті құқықбұзушылықтардың қоғамға әсері	6360
1483.	Карсибек С.А.	ҚР Алқабилер сотының құқықтық жағдайы және шетел мемлекеттерімен салыстырмалық ерекшеліктері	6364
1484.	Көбеген А.М.	Әлеуметтік әл-ауқат пен қоғамның өркендеуінің құқықтық аспектілері	6367
1485.	Кошкенбек Б.Б.	Шетелде оқыту бағдарламаларын құқықтық реттелуі	6371
1486.	Қалыбаева А.Ә.	Қазақстандағы жаза қолданудың құқықтық санаға әсері	6377
1487.	Қалқазбек Н.Е.	Қазіргі заманғы құқық саласының өзекті мәселелері мен даму перспективалары	6380
1488.	Маликов Ж.Н.	Қазақстан Республикасының Конституциялық сот институтының қалыптасуы және қызметі	6383

1489.	Маратов А.Б.	Роль юристов защиты прав юридических лиц	6385
1490.	Отыншиева Г.	Құқықтық сана және мәдениеттің арақатынасы	6387
1491.	Роман К.Д.	Законодательные основы обеспечения информационной безопасности детей в Казахстане: вызовы цифровой эпохи	6390
1492.	Сұңғатов С.С.	Цифрландырудың азаматтардың әлеуметтік-экономикалық құқықтарын іске асыруға тигізетін ықпалы	6392
1493.	Салиханов А.Б.	Социальные барьеры реинтеграции бывших заключённых в Казахстане: причины стигматизации и пути преодоления	6396
1494.	Турегелдиев Б.У.	Жоғарғы соттың нормативтік қаулыларының құқықтық алаңдағы ықпалы	6402
1495.	Тәуірғалиева А.Б.	Киберқауіпсіздік: қылмыстардың алдын алу және заңнамалық шаралар	6405
1496.	Табанова Ж.А.	Защита прав женщин: международный аспект	6409
1497.	Тәжі Ә.Т.	Цифровизация прав граждан РК	6413
1498.	Тигай Б.А.	Проблемы налогового правоприменения в РК	6415
1499.	Шоманова К., Ясинова Д.	Адам құқықтарының қорғалуы және заңнамалық реттелуі	6423
1500.	Ібіжан Г.Ә.	Проблемы организации правовой помощи детям с ограниченными возможностями здоровья	6427
1501.	Yagmussova A.F.	The concept and types of social guarantees and the grounds for their provision under labor legislation	6431

СЕКЦИЯ БӨЛІМІ 10.2 АЗАМАТТЫҚ ЖӘНЕ ЭКОЛОГИЯЛЫҚ ҚҰҚЫҚ

1502.	Алмагамбетов М.	Кәсіпкерлердің құқықтары мен оның қорғалуы	6436
1503.	Булатова Л.Б.	Жасанды интеллектпен жасалған туындылардың құқықтық мәртебесі	6440
1504.	Ибрашев А.М.	Искусственный интеллект в трудовом праве: перспективы, риски и возможности	6443
1505.	Искаков Р.А.	Правовая природа договора о государственных закупках товаров в Республике Казахстан	6446
1506.	Көбеген А.М.	Әлеуметтік әл-ауқат пен қоғамның өркендеуінің құқықтық аспектілері	6452
1507.	Мырзаханов Ә.Е.	Қазақстан Республикасындағы ресми наградалар жүйесі: толықтырулар мен	6456

		өзекті мәселелер	
1508.	Нургалиева М.Е.	Трудовые права женщин и равенство на рабочем месте. Дискриминация как барьер для экономического прогресса	6459
1509.	Рустами-Кадырбекова Ж.	Ретроспективный анализ правового регулирования в области социального обеспечения	6464
1510.	Сураганова Д.Д.	Правовое регулирование игорного бизнеса в Республике Казахстан	6468
1511.	Третьяк М.В.	Тенденция к сокращению рабочего времени в развитых странах: баланс между производительностью и качеством жизни	6471
1512.	Третьякова Ж.В.	К вопросу имущественных правоотношений родителей и детей по законодательству Республики Беларусь	6475
1513.	Тыныбек кызы А.	Гибкие формы занятости в Казахстане и Кыргызстане: правовое регулирование дистанционной работы и самозанятости	6478
1514.	Тюлегенова А.А.	Правовые аспекты использования земли	6481

СЕКЦИЯ БӨЛІМІ 10.3 ҚЫЛМЫСТЫҚ СОТ ІСІН ЖҮРГІЗУ ТҮЛҒАНЫҢ, ҚОҒАМ МЕН МЕМЛЕКЕТТІҢ МҮДДЕЛЕРІН ҚОРҒАУДЫҢ МЕХАНИЗМІ РЕТІНДЕ

1515.	Азенова С.Р.	Сот сараптамасын тағайындау мен жүргізу: қылмыстық процестегі маңызы және жетілдіру жолдары	6485
1516.	Абдықадыр А.Б.	Қылмыстық әділет жүйесіндегі цифрлық технологиялар мен жасанды интеллект	6488
1517.	Байносерова А.Г.	Қолжазба сараптамасы дәлелдеу құралы ретінде: жаңа әдістер мен шешілмеген мәселелер	6495
1518.	Бахыт І.Б.	Уголовное судопроизводство как механизм защиты интересов личности, общества и государства	6500
1519.	Жакишева Д.К.	Арнайы білім және оларды қылмыстарды тергеу кезінде қолдану нысандары	6504
1520.	Жұмадулла Қ.Ф.	Жасанды интеллект пен криминалистика: қылмысты ашудағы жаңа дәуір	6508
1521.	Маратова А.М.	Понятие судебно-биологической экспертизы и ее значение для установления обстоятельств уголовного дела	6510
1522.	Шариф М.Қ.	Психологиялық портретті құру: сот сараптамасында қолдану тәжірибесі	6514
1523.	Жунусов Д.С.	Совершенствование качества судебных экспертиз: организационно-правовой подход	6517
1524.	Khamidullina R.	Jury Trials in the Criminal Justice System: A Comparative Analysis of the U.S. And	6520

		Kazakhstan Models	
1525.	Киікбай Б.С.	Онлайн алаяқтық қылмыстық құқық бұзушылықтарын тергеп-тексерудің өзекті мәселелері	6523
1526.	Салимжуаров Г.Ф.	Перспективы использования искусственного интеллекта в производстве судебных экспертиз	6528
1527.	Серіктай Н.Ө.	Тергеушінің жеке басының кәсіби-психологиялық сипаттамасы	6531

СЕКЦИЯ БӨЛІМІ 10.4 ҚЫЛМЫСТЫҚ САЯСАТ ЖӘНЕ ҚЫЛМЫСТЫҚ ЗАҢНАМА: ЗАМАНАУИ СЫН-ҚАТЕРЛЕР ЖӘНЕ ОЛАРДЫ ШЕШУДІҢ ТИІМДІ ЖОЛДАРЫ

1528.	Адильхан Х.Б.	Қылмыс пен жазаның психологиялық қырлары: кінә және жауапкершілік сезімі	6536
1529.	Арзанбекова К.Қ.	Геноцид және оның халықаралық құқықтағы орны	6538
1530.	Ахметжанова А.А.	Правовое обеспечение информационной безопасности Республики Казахстан: вызовы и перспективы	6540
1531.	Айзак А.Ж.	Әлеуметтік факторлар мен экономикалық қысымның қылмысқа ықпалы	6544
1532.	Әжібекова А.Е.	ҚР жасөспірімдер арасындағы буллингке қарсы шаралар мен шетелдік тәжірибе	6546
1533.	Болатбекова А.А.	Қылмыс пен жазаның қоғамдағы әлеуметтік-мәдени ықпалы	6552
1534.	Бөлебай А.Б.	Қазақстан Республикасында кәмелетке толмағандарға қатысты зорлық-зомбылық қылмыстарының алдын алу мәселелері	6555
1535.	Дүйсен Қ.А.	Адам саудасының құрбандарын анықтау және қорғау механизмдері	6563
1536.	Карсибек С.А.	Жыныстық қолсұғылмаулыққа қарсы жасалған қылмыстардың латенттілігі: себептері және шешу жолдары	6566
1537.	Кенеспек Д.М.	Қазақстан Республикасындағы қылмыстардың қайталану себептері мен алдын алу жолдары	6569
1538.	Кийкбай Н.К.	Жалған ақпарат тарату және оның қылмыстық-құқықтық салдарлары: ақпараттық кеңістікте қауіпсіздік пен жауапкершілік мәселелері	6572
1539.	Кожанова Д.Р.	Реформа уголовного законодательства Республики Казахстан: анализ реализации положений концепции УК 2014 года через призму десятилетнего опыта	6575
1540.	Көбейсін Ө.Т.	Кінә мен оның қос нысаны: қазіргі қылмыстық құқықтағы ерекшеліктер мен проблемалар	6578
1541.	Койчубекова А.А.	Уголовная ответственность за	6580

		насильственные действия сексуального характера	
1542.	Қабдылова А.Қ.	Кибербуллингтың алдын алудың құқықтық мәселелері	6585
1543.	Мырзаханов Ә.Е.	Қазақстан Республикасындағы ресми наградалар жүйесі: толықтырулар мен өзекті мәселелер	6590
1544.	Орынбай Ш.А.	Кәмелетке толмағандардың қылмыстық жауапкершілігі	6593
1545.	Сайлаубек М.Ж.	Қылмыстық құқықтағы өзін-өзі қорғау шегінің әлеуметтік және құқықтық аспектілері	6597
1546.	Төрехан А.Ә.	Тұрмыстық зорлық-зомбылық; қылмыстық жауаптылық және әділ жаза тағайындау мәселелері	6600
1547.	Тюлегенова А.А., Куатова Р.Е.	Совершествование превентивных мер в рамках реализации антикоррупционной политики в РК	6607

СЕКЦИЯ БӨЛІМІ 10.5 ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ЖАРИЯ ҚҰҚЫҚ: ЖАҢА ҚАУІП-ҚАТЕРЛЕР ТЕГЕУРІНДЕРІ

1548.	Алиев Е.	Правовое регулирование международных железнодорожных перевозок в Республике Казахстан	6611
1549.	Аршабаева Р.С.	Заманауи құлдықпен күрестегі халықаралық құқықтың тиімділігі мен мәселелері	6616
1550.	Данияр Ә.А.	Роль международных организаций в урегулировании вооруженных конфликтов	6620
1551.	Кабдрахманов А.Е.	Анализ правового регулирования защиты прав трудовых мигрантов: опыт Казахстана и России в контексте международных стандартов	6626
1552.	Qodirova T.R.	The role of the United Nations High Commissioner for refugees in protecting refugee rights	6631
1553.	Медетова М.Б.	Азаматтық авиациядағы алғашқы халықаралық қауіпсіздік стандарттары: пайда болу және тарихи негіздері	6634
1554.	Мыктыбаева Д.А.	Регулирование вопросов трудовой деятельности трудящихся-мигрантов в международных соглашениях Республики Казахстан	6640
1555.	Мырзаханов Ә.Е.	Қазақстан Республикасындағы ресми наградалар жүйесі: толықтырулар мен өзекті мәселелер	6645
1556.	Рублевский А.А.	Этическая дилемма статуса эмбриона	6648
1557.	Тулеген А.С.	Правовые проблемы назначения и исполнения наказания в деятельности международных уголовных трибуналах ad hoc	6652

**10.6 ХАЛЫҚАРАЛЫҚ КОММЕРЦИЯЛЫҚ АРБИТРАЖ ЖӘНЕ ЦИФРЛАНДЫРУ
ЖАҒДАЙЫНДАҒЫ ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ЖЕКЕ ҚҰҚЫҚ**

1558.	Акынов Д.М.	Правовые механизмы обеспечения исполнения обязательств государствами-членами ЕАЭС	6657
1559.	Ануарбек А.	Применение блокчейн-технологий в международном коммерческом арбитраже: правовые вызовы и перспективы	6661
1560.	Жаксылыков К.К.	Особенности правового регулирования отношений, возникающих из международного договора купли-продажи товаров	6665
1561.	Каримова Ф.Х.	Защита персональных данных в международном частном праве	6669
1562.	Мирзоева М.М.	К вопросу о сущности деловой репутации	6675
1563.	Раджабов М.Д.	Трудовые права иностранных граждан в международном частном праве	6679

10.7 ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ЭКОЛОГИЯЛЫҚ ҚҰҚЫҚ ЖӘНЕ БҰҰ-НЫҢ ТҰРАҚТЫ ДАМУ МАҚСАТТАРЫ

1564.	Ануарбек А.	Международное экологическое правосудие: теоретические основы и практические аспекты	6683
1565.	Burieva M.S.	The role of international organizations in regulating the use of water resources of transboundary rivers and lakes	6687
1566.	Nasreddinzoda N.	The role of regional organizations in achieving the SDGs: international legal aspects	6691
1567.	Шалгымбаева А.Н.	Комиссия международного права ООН: регулирование экологических аспектов вооруженных конфликтов	6693

СЕКЦИЯ 11**АРХИТЕКТУРА И СТРОИТЕЛЬСТВО****ПОДСЕКЦИЯ 11.1 СТРОИТЕЛЬСТВО**

1568.	Аманжолова Ш.Ф.	Қарқынды құрылыс жағдайындағы Астана қаласының жер асты сулары деңгейінің өзгерісін болжау	6698
1569.	Батирбекова А.Т.	Численное моделирование работы стены в грунте с распорной системой в условиях плотной застройки	6702
1570.	Бекетов Д.Н.	Энергоэффективность в строительстве: симуляция влияния ориентации зданий на потреблении энергии в Астане	6707

ҚАУІПТІ ҚҰҚЫҚБҰЗУШЫЛЫҚТАРДЫҢ ҚОҒАМҒА ӘСЕРІ

Кажтай Адильбек Нурланулы

*Л.Н.Гумилев атындағы ЕҰУ, заң факультеті 2 курс,
«Құқықтану» мамандығының студенті,
Ғылыми жетекші – заң ғылымдарының докторы
Ибрагимов Жамаладен Ибрагимович*

Бүгінгі таңда қылмыстық әрекеттің ұйымдасқан түрлерімен, ең алдымен ең қауіптілерінің бірі – бандитизмге күрес ең өзекті болып табылады. Бұл ұйымдасқан қылмыстық әрекеттің, ең алдымен, кідірістің жоғары дәрежесіне және ұйымдасқан қылмыстық топтардың орасан зор экономикалық және қаржылық мүмкіндіктеріне байланысты, қоғамдық қауіптіліктің ең жоғары дәрежесіне ие мүлде жаңа сапалық деңгейге көшкенімен байланысты. Ұйымдасқан қылмыстық топтардың қызметі қылмыстық топтардың бір-бірімен, құқық қорғау органдарымен, ұйымдаспаған қылмыспен, сондай-ақ қарапайым азаматтармен қарым-қатынасының тұтас жүйесін тудырады. [1, 1 б.]

Оның пайда болу тарихы 1917 жылғы Ақпан және Қазан төңкерістерінен кейін аса ауыр қылмыстардың саны күрт өсті. «Бандитизм» термині кеңес заңнамасында алғаш рет РСФСР Халық Комиссарлары Кеңесінің 1918 жылғы 13 шілдедегі «Сот туралы» декретінде аталған. Осы декреттің бірінші бабы бойынша адам өміріне қауіп төндіру, зорлау, қарақшылық, бандитизм, ақша белгілерін қолдан жасау, парақорлық және алыпсатарлық істері Жергілікті Халық Соттарының емес, Округтік Халық Соттарының қарауына берілді.

1922 жылғы РСФСР Қылмыстық кодексінде бандитизм мемлекеттік қылмыс ретінде танылды. Ал 1927 жылы қабылданған қаулыға сәйкес «шайка» термині қолданудан шығып, оның орнына нақты заңды тұжырымдар енгізілді.

Бандитизмнің тарихи кезеңдері:

20–50-жылдары (Саяси бандитизм): Бұл кезеңде қылмыстық топтардың әрекеті саяси сипатқа ие болды, яғни олардың әрекеттері көбіне мемлекетке қарсы бағытталды.

60–80-жылдары (Дәстүрлі қылмыстық бандитизм): Бандитизм жеке пайдакүнемдік мақсаттарға негізделіп, мүлікке қол сұғу, зорлық-зомбылық көрсету сияқты қылмыстармен сипатталды.

90-жылдардан бастап қазіргі уақытқа дейін (Қазіргі заманғы бандитизм): Бұл кезеңде қаруланған қылмыстық топтар ұйымдасқан түрде әрекет етіп, белгілі бір экономикалық және аумақтық аймақтарда бақылау орнатуға тырысады. Олардың мақсаты – табыс табу, өз билігін нығайту және қарулы күш немесе оның қауіп арқылы өз мүддесін жүзеге асыру.

Қазіргі бандитизм – қарулы ұйымдасқан топтардың белгілі бір әлеуметтік-экономикалық салада бақылау орнатуға және тұрақты табыс көздерін қамтамасыз етуге бағытталған әрекеті. [2,1 б.]

Қазақстанда ұйымдасқан қылмыстың пайда болуы мен дамуы әлеуметтік-экономикалық және саяси жағдайлармен тығыз байланысты. Кеңес Одағы ыдырағаннан кейінгі 1990-жылдары елде құқықтық және экономикалық дағдарыс орын алды. Сол кездегі негізгі факторларды қарастырайық:

Кеңес Одағының ыдырауы және құқықтық вакуумның әсері. Кеңес Одағы ыдырағаннан кейін мемлекеттік басқару жүйесі мен құқықтық тәртіп әлсіреді. Жаңа экономикалық реформалар кезінде көптеген адамдар жұмыссыз қалды, ал құқық қорғау органдары ұйымдасқан қылмыспен күресуге дайын болмады.

Экономикалық қиындықтар кесірінен. Нарықтық экономикаға көшу кезеңінде халықтың көп бөлігі кедейшілікке ұшырап, әлеуметтік теңсіздік күшейді. Жаңа бизнес құрылымдары пайда болғанмен, олар жиі бандиттік топтардың қысымына тап болды, ал кейде заңсыз әрекеттермен өздерін қорғауға мәжбүр болды.

Ұйымдасқан қылмыстық топтардың құрылуы 1990-жылдары Қазақстанда түрлі ұйымдасқан қылмыстық топтар пайда болды. Олар көбінесе Кеңес Одағының бұрынғы республикаларындағы қылмыстық топтармен тығыз байланыста болды. Бұл топтар рэккет, контрабанда, есірткі саудасы, және заңсыз қару-жарақ айналымымен айналысты.

Жас тәуелсіз Қазақстан мемлекеті жаңа заңдарды енгізу және құқық қорғау органдарын реформалау үдерісінде қиындықтарға тап болды. Бұл бандиттік топтардың еркін әрекет етуіне мүмкіндік берді.

Жергілікті және халықаралық факторлар Қазақстанның географиялық орналасуы (Еуропа мен Азияны байланыстыратын маңызды көлік дәлізі) есірткі саудасы мен контрабанданың дамуына ықпал етті. Сонымен қатар, басқа мемлекеттердегі қылмыстық топтармен байланыс орнатылған.

Ұйымдасқан қауіпті құқықбұзушылықтардың салдары. 1990-жылдары Қазақстанда қылмыс деңгейі күрт өсті. Рэккет және қылмыстық топтар кәсіпкерлерді қорқытып, бизнес пен қоғамға қауіп төндірді. Бірақ 2000-жылдардан бастап мемлекет қылмысқа қарсы күресті күшейтіп, құқық қорғау органдарының жұмысын жақсартуға кірісті. Бандитизммен күрес нәтижесінде көптеген қылмыстық топтар жойылды немесе әлсіреді.

Қазіргі кезде “Бандитизм” кейбір құқықсанасы төмен адамдарға идеология болып көрінеді. Әсіресе, жастардың арасында осындай оқиғалар жиі кездесіп жатады. Мысалға қазіргі кездегі “уличные понятия” ұғымын алсақ болады. Осы ұғым криминал субкультураның бір құрамдас элементі деп алсақ болады. Ол елдің дамуына айтарлықтай кедергі келтіруі мүмкін. Бұл бейресми нормалар мен құндылықтар қоғамның әртүрлі топтарына таралып, әлеуметтік және экономикалық прогрессті тежейтін бірқатар мәселелерді туындатады. Тағы бір әсер ететін фактор- ол қылмыскерлердің идеологиясының таралуы. Оның таралуы заңға қайшы келеді және мемлекеттік органдарға деген сенімді төмендетеді. Мұндай ұғымдарды ұстанатындар мәселелерді заңды жолмен емес, күш көрсету, қорқыту немесе «түсініктермен» шешкенді жөн көреді. Бұл заңды қолдануды қиындатып, жазасыздық сезімін қалыптастырады.

Әлеуметтік маргинализация (шеттету)

Қылмыстық субмәдениеттің таралуы қоғамның белгілі бір топтарының оқшаулануына әкеледі. Жастар уличтік ұғымдардың ықпалына түсіп, білімнен және заңды еңбек етуден бас тартады. Бұл жұмыссыздық пен кедейліктің өсуіне ықпал етеді. Уличтік нормалар асоциалды мінез-құлықты бекітіп, әлеуметтік бейімделуге кедергі жасайды.

Жастарға қауіптілігі

Қылмыскерлердің ұғымдарын медиа, интернет және қоршаған орта арқылы белсенді таралады, бұл жастарды қылмысқа итермелеуі мүмкін. Бұл күш пен агрессияны насихаттайтын құндылықтарды қалыптастырып, азаматтық қоғамның моральдық құндылықтарына қайшы келеді. Қылмыстық өмір салтының романтизациясы жасөспірімдерге тартымды болып көрінеді.

Экономикаға әсері

Қылмыстық субмәдениет кәсіпкерлік пен инвестицияның дамуына кедергі келтіреді:

Көше ұғымдары рэккет, қорқыту және сыбайлас жемқорлықты қолдайды. Заңсыз мәмілелер мен «түсініктерге» негізделген келісімдер бизнестің дұрыс жұмыс істеуін қиындатады.

Ұлттық бірегейлік пен моральға қауіп

Көше ұғымдары мәдени және моральдық нормаларды елемейді, оларды «қылмыс заңдарымен» алмастырады. Бұл қоғамдық этиканың құлдырауына және қоғамдағы агрессияның өсуіне әкелуі мүмкін.

Бандитизмге қарсы қандай іс-шаралар қабылдауға болады?

Қоғамда қылмыстық топтардың ықпалын азайту және құқықтық тәртіпті нығайтуға бағытталған шаралар Қылмыстық топтар мен бандитизм мәселесі қоғамның әлеуметтік және экономикалық тұрақтылығына қатер төндіреді. Мұндай мәселелерді шешу кешенді тәсілді,

яғни білім беру, ағартушылық, құқықтық тәртіпті нығайту және әлеуметтік бағдарламаларды жүзеге асыруды талап етеді.

Білім беру және ағартушылық

Мақсаты: Жастар арасында құқықтық сауаттылықты арттыру, қылмыстық әрекеттерге теріс көзқарас қалыптастыру.

- Жастар арасында құқықтық білімді насихаттау:

Мектептер мен жоғары оқу орындарында құқық негіздерін оқыту:

Құқық бұзушылықтың салдары туралы түсіндіру жұмыстарын жүргізу.

- Тренингтер мен семинарлар:

Құқық қорғау органдары мен заңгерлердің қатысуымен арнайы іс-шаралар ұйымдастыру.

- Қоғамдық ақпараттық науқандар:

Қылмыстық әрекеттердің әлеуметтік және заңдық салдарын түсіндіретін телебағдарламалар, әлеуметтік желілердегі жазбалар, роликтер жасау.

- Заңға және азаматтық жауапкершілікке құрмет көрсету құндылықтарын насихаттау: Құқықтық мәдениетті қалыптастыру мақсатында әлеуметтік жобаларды қолдау. Жастарды азаматтық қоғамның жұмысына тарту (еріктілер қозғалысы, экологиялық және қайырымдылық акциялары).

Қылмыстық субмәдениеттің романтизациясына қарсы күрес

Мақсаты: Қылмыстық өмір салтын насихаттаудың зиянын түсіндіру және қоғамда оң құндылықтарды тарату.

- Масс-медиа және мәдениеттегі шектеулер:

Қылмыстық субмәдениетті насихаттайтын материалдарды бақылау:

Мысалы, қылмыстық топтар мен бандалар туралы «романтикалық» фильмдер, музыкалар, әдебиеттердің шектеуі.

- Масс-медиа арқылы оң рөлдік модельдерді дәріптеу:

Қоғамға үлгі боларлық тұлғалар (ғалымдар, спортшылар, еріктілер) туралы деректі фильмдер түсіру және көрсету.

- Жастар үшін баламалы рөлдік модельдерді қолдау:

Спорт пен шығармашылықты дамыту:

Жастарға арналған спорт секциялары мен шығармашылық үйірмелердің ашылуын қолдау.

Әлеуметтік көшбасшыларды қалыптастыру:

Жас кәсіпкерлер, өнертапқыштар немесе өз саласында жетістікке жеткен тұлғаларды қолдау бағдарламалары.

Әлеуметтік интеграция

Мақсаты: Қоғамның әлеуметтік-экономикалық осал топтарын қолдау және қылмыстық әрекетке бару себептерін жою. Бұрынғы сотталғандарды қайта қоғамға қосу бағдарламалары:

Реабилитациялық орталықтар:

Қоғамнан оқшауланған тұлғаларды моральдық және психологиялық тұрғыда қолдау.

Әлеуметтік бейімдеу:

Сотталғандарға жұмыс табуға, кәсіптік білім алуға мүмкіндік беру.

Жұмысқа орналасу және оқыту мүмкіндіктерін жасау:

Мемлекеттік бағдарламалар:

Жұмыспен қамту орталықтары арқылы жұмыссыздықты азайту.

Кәсіптік оқыту:

Еңбек нарығында сұранысқа ие мамандықтарды игерту курстарын ұйымдастыру

Қысмыскерлерді қайта қоғамға бейімдеу.

Жалпы қазіргі бандитизмнің негізгі ұйымдастырушылары құқықтық нигилизмі бар қылмыскерлер болып табылады. Сол себептен қылмыскердің қоғамға кері әсерін тигізбеу үшін, оны қайта қоғамға бейімдету қажет. Қылмыскерлерді әлеуметтік бейімдеу

саласындағы табысты халықаралық мысалдардың бірі – Норвегияның түрме жүйесі. Бұл елдің қайта бейімдеу моделі бүкіл әлемде озық тәжірибе ретінде танылған және көптеген мемлекеттер үшін үлгі болып табылады.

Норвегияның қылмыскерлерді әлеуметтік бейімдеу жүйесі

Модельдің негізгі қағидаттары;

Қайта тәрбиелеу және қоғамға қайтару.

Норвегияның қылмыстық жүйесі жазалауға емес, қылмыскерді қоғамға қайта интеграциялауға бағытталған. Түрмелерді "қоғамнан уақытша оқшаулау орталығы" ретінде қарастырады.

Адам құқықтарын құрметтеу:

Сотталғандардың адамдық қадір-қасиеті толық сақталады. Түрмеде олар әлеуметтік ортаға бейімделуге көмектесетін барлық жағдайлармен қамтамасыз етіледі.

Қайталама қылмыстардың алдын алу:

Түрмеден шыққаннан кейін қылмыскерлердің қайта қылмыс жасау көрсеткішін төмендетуге басымдық беріледі (Норвегияда бұл көрсеткіш шамамен 20%, ал көптеген елдерде 50%-дан асады). Бұл жерде Түрмелердің ерекшелігі басты рөл атқарады. Олардың ерекшеліктеріне келсек, Хальден" түрмесі (Halden Prison[3, 2 б.]:

Әлемдегі ең "гуманистік" түрмелердің бірі болып саналады.

Түрме жағдайы: Бұл түрмеде сотталғандар бір адамдық жайлы бөлмелерде тұрады. Бөлмелерде теледидар, тоңазытқыш бар, ал терезелерде темір тор жоқ.

•Инфрақұрылым:

Түрмеде кітапхана, жаттығу залдары, музыкалық студия, шеберханалар және спорт алаңдары бар. - Қызметкерлер:

Түрме қызметкерлері сотталғандарға мейірімді қарым-қатынас жасайды, ал арнайы мамандар (психологтар, әлеуметтік қызметкерлер) олармен тұрақты жұмыс істейді.

•Еңбек және білім беру:

- Түрмеде сотталғандарға жаңа кәсіптерді үйрену және білім алу мүмкіндігі беріледі.

- Оқу бағдарламаларына жазылу және жұмысқа орналасуға көмектесу басты басымдық.

•Реабилитацияға арналған бағдарламалар:

Психологиялық қолдау: Сотталғандар агрессияны басқару, психологиялық жарақаттарды өңдеу бойынша тренингтерден өтеді.

Еңбекке баулу: Сотталғандарға қоғамға қажетті мамандықтарды үйретеді, олар:

Ағаш өңдеу, аспаздық, тігіншілік, механика.

Бұл оларға түрмеден шыққан соң жұмыс табуға мүмкіндік береді.

•Қоғаммен байланыс:

Түрме жүйесі сотталғандардың отбасымен қарым-қатынасын сақтауды қолдайды. Олар жиі кездесулер ұйымдастыра алады.

Осының нәтижесінде қайталама қылмыс деңгейі Норвегияда әлемдегі ең төмендердің бірі болып табылады (шамамен 20%). Ал біздің елмен салыстырып қарағанда, кейбір деректерде 40% шамасында денген ақпарттар бар. Бұл Норвегиядан қарағанда 20%-ке жоғары көрсеткіш.

Бандитизмнің пайда болуы мен дамуы Қазақстанда әлеуметтік-экономикалық және саяси жағдайларға байланысты болды, әсіресе Кеңес Одағының ыдырауынан кейінгі 1990-жылдарда. Бұл кезеңде экономикалық дағдарыс, құқықтық вакуум және ұйымдасқан қылмыстық топтардың пайда болуы қоғамды дағдарысқа ұшыратты. Бандитизмнің салдары ретінде қоғамның қауіпсіздігі мен тұрақтылығы бұзылды, қылмыстық субмәдениет жастар арасында таралды, ал әлеуметтік теңсіздік күшейді.

Қазіргі заманғы бандитизмнің ықпалын жою және құқықтық тәртіпті нығайту үшін кешенді шаралар қажет. Құқықтық білімді арттыру, қылмыстық өмір салтын насихаттаудың зиянын түсіндіру және әлеуметтік интеграция бағдарламалары арқылы бұрынғы сотталғандарды қайта қоғамға қосу маңызды. Бұл шаралар жастар арасында оң құндылықтарды қалыптастыруға, жұмыссыздықты азайтуға және әлеуметтік бейімдеуді қолдауға бағытталған. Сонымен қатар, мемлекеттік және қоғамдық ұйымдар бірігіп, әлеуметтік теңсіздікті жою және құқықтық мәдениетті жақсарту үшін үздіксіз жұмыс жасауы қажет.

Қолданылған әдебиеттер тізімі:

1. БАНДИТИЗМ КАК ФОРМА ПРОЯВЛЕНИЯ ПРЕСТУПНОСТИ. Тарасюк А.А. <https://cyberleninka.ru/article/n/banditizm-kak-forma-proyavleniya-prestupnosti/pdf>
2. ИСТОРИЯ РАЗВИТИЯ БАНДИТИЗМА Лисенкова Н.А. <https://cyberleninka.ru/article/n/istoriya-razvitiya-banditizma/pdf>
3. Titus агентство гражданской журналистики: “Тюрьма Halden Prison – философия по-скандинавски стоимостью в 1 миллион долларов” <https://titus.kz/?previd=18091>
4. РСФСР Қылмыстық кодексі, 1922 жыл. https://nnov.hse.ru/ba/law/igpr/sov_gos/ugkod_22
5. Қазақстан Республикасы Қылмыстық кодексі, 2014 жыл. https://www.unodc.org/uploads/icsant/documents/Legislation/Kazakhstan/1_i.pdf

ӘОК 343.195

ҚР АЛҚАБИЛЕР СОТЫНЫҢ ҚҰҚЫҚТЫҚ ЖАҒДАЙЫ ЖӘНЕ ШЕТЕЛ МЕМЛЕКЕТТЕРІМЕН САЛЫСТЫРМАЛЫҚ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Карсибек Сандуғаш Алиқызы
@karsibek.sanduash@mail.ru

*Л.Н.Гумилев атындағы ЕҰУ, заң факультеті 2 курс,
«Құқықтану» мамандығының студенті,
Ғылыми жетекші – заң ғылымдарының докторы
Ибрагимов Жамаладен Ибрагимович*

Алқабилер соты-демократиялық режимді елдерге тән болып келетін сот жүйесінің институты. Алқаби - соттың қылмыстық істі заңда белгіленген тәртіппен қарауына қатысуға шақырылған және ант қабылдаған Қазақстан Республикасының азаматы. [1,1] Алқабилер соты кездойсоқ жағдайда таңдалған адамдардан тұратын, көбінесе аса ауыр қылмыстарды қарау мақсатында құрылатын сот жүйесінің институты болып табылады. Алқабилер соты – бұл қылмыстық іс бойынша шешім қабылдау процесіне қатысатын азаматтардың белгілі бір тобы, яғни алқабилердің қатысуы арқылы жүзеге асырылатын әділет жүйесінің бір формасы болып табылады. Қазақстанда бұл институтты енгізу құқықтық реформалардың маңызды кезеңдерінің бірі болды, себебі ол әділсоттың ашықтығын және демократиялық сипатын күшейтуді мақсат етті. Алқабилер соты әлемнің көптеген елдерінде, әсіресе батыс демократияларында қолданылады. Осы мақалада Қазақстандағы алқабилер сотының құқықтық мәртебесі мен қызметі және оның шетел мемлекеттеріндегі тәжірибелерімен салыстырмалық ерекшеліктері қарастырылады және Қазақстанада алқабилердің қатысуымен болған сот істері талқыланылады.